

RECENZJA

rozprawy doktorskiej autorstwa **mgr. Jarosława ZWIERZYNY** pt. „Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym Rzeczypospolitej Polskiej” przygotowanej pod kierunkiem promotora **dr. hab. Roberta BORKOWSKIEGO, prof. KAAFM.**

1. Ocena formalna pracy.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska liczy 422 strony, podzielone na 4 rozdziały, z czego dwa są rozdziałami teoretycznymi, jeden ma charakter metodologiczny, a jeden empiryczny. Ponadto praca jest opatrzona wstępem, zakończeniem i bibliografią oraz zawiera 9 aneksów.

Zarówno temat pracy, jak i tytuły poszczególnych rozdziałów są zgodne z treściami w nich zawartymi, a razem tworzą spójną i zamkniętą całość. Rozdziały są różnej objętości, w tym rozdział pierwszy liczy – 48 stron, rozdział drugi – 7 stron, rozdział trzeci – 163 stron, rozdział czwarty – 95. Warto na to zwrócić Doktorantowi uwagę, ponieważ rozdziały powinny być w miarę możliwości proporcjonalnie ułożone pod względem ilości stron i podrozdziałów. Wystarczyło rozdział trzeci – najobszerniejszy, podzieli na dwa i praca nabrałaby innego charakteru. Ponadto w pracy występują częste „dłużyzny”, które potocznie ujmując „napychają” ilość stron, nie wnosząc zbyt wiele wartości merytorycznych.

Bibliografia liczy 403 pozycje, które podzielono na: akty prawne – 15 pozycji; encyklopedie, leksykony, słowniki – 25 pozycji; monografie – 238 pozycji; artykuły naukowe – 48 pozycji; artykuły prasowe – 32 pozycje; oraz netografię – 45 pozycji. Jest to zatem obszerna literatura przedmiotu, zarówno polska, jak i zagraniczna, choć Autor nie ustrzegł się też pomyłek, przypisując recenzentowi pracę, której nie jest autorem (poz. 189) oraz nie numerując źródeł internetowych, podczas gdy wszystkie inne numeracje zawierają.

Przypisy, jak i bibliografia zostały sporządzone w systemie APA – 7, co oznacza, że zawarto w nich dane bibliograficzne wskazujące na autora, tytuł, wydawnictwo, rok i miejsce wydania.

Oceniając formalne przygotowanie pracy doktorskiej należy wskazać na jej bardzo staranne opracowanie, w miarę rzetelne podawanie źródeł wiedzy oraz dociekliwość badawczą wykazaną przez Doktoranta. Na szczególne podkreślenie zasługuje zachowanie bardzo przejrzystego wywodu przyczynowo skutkowego, sprawne operowanie danymi oraz umiejętność łączenia ich w logiczne zależności. Ponadto zauważa się doskonałą znajomość tematu rozprawy, która wynika zarówno ze starannego i wnikliwego przeglądu literatury przedmiotu, jak i doświadczeń osobistych Autora dysertacji (s. 68).

2. Ocena strony metodologicznej pracy.

Przechodząc do oceny strony metodologicznej pracy, warto zaznaczyć, że dotyczy ona rozdziału drugiego w kolejności, pt. „Metodologia pracy” (ss. 67-74). Kolejność umieszczenia w dysertacji rozdziału metodologicznego wynika z przyjętego w Krakowskiej Akademii schematu rozpraw doktorskich, do którego Autor się dostosował. Już na wstępie nie można nie zauważyć błędu logicznego występującego w tym rozdziale, polegającego na tym, że rozdział zawiera jeden podrozdział pt. „Przedmiot i cel pracy, problemy i hipotezy badawcze oraz przyjęte metody prowadzenia badań”, który w dodatku posiada numer taki sam jak rozdział (numer 2). Trudno wytłumaczyć takie postępowanie argumentami racjonalnymi, wystarczyło poszczególnie elementy metodologiczne zawarte w tytule podrozdziału umieścić w poszczególnych podrozdziałach i sprawa nie budziłaby kontrowersji. W kolejnych pracach naukowych warto zwracać na to szczególną uwagę.

Przechodząc do oceny poszczególnych elementów metodologicznych, można zauważyć doskonałą znajomość mechanizmów i zależności zachodzących między nimi, a także sprawne posługiwanie się metodami badawczymi oraz logiczne i metodyczne prowadzenie procesu badawczego.

Autor szeroko prezentuje sposób pozyskiwania informacji z różnych źródeł literatury, w tym czeskiej, amerykańskiej i rosyjskiej, wskazuje, że na gruncie nauk o bezpieczeństwie

podjęty przez Niego przedmiot badań jest reprezentowanym w małym zakresie, stąd też zaistniała potrzeba podjęcia przedmiotowej tematyki i jej dogłębne zbadanie.

Autor przedstawia przedmiot badań, którym jest Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe funkcjonujące w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym. Następnie określa cele badań (poznawcze i praktyczne) oraz formułuje główny problem badawczy i problemy szczegółowe w liczbie 4. Odpowiedzią na problem główny i problemy szczegółowe są hipoteza główna i cztery hipotezy badawcze.

Przechodząc do oceny zastosowanych metod badawczych, są one ze wszech miar zasadne w przypadku przeprowadzonych badań. Autor zastosował zarówno metody teoretyczne, mające na celu zbadanie treści literatury przedmiotu, jak i empiryczne, na czele z metodą sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem techniki ankietowania i wywiadu. Jak stwierdza „skromnie” Doktorant, „badania zakończyły się powodzeniem” (s. 74).

Podsumowując i oceniając treści zawarte w rozdziale drugim, uważam że został on opracowany na wysokim poziomie, na podstawie znajomości zależności metodologicznych i umiejętności ich praktycznego zastosowania. Mocną stroną rozdziału jest:

- rzetelne przygotowanie do procesu badań naukowych na podstawie literatury przedmiotu z zakres metodologii;
- umiejętność formułowania poszczególnych elementów metodologicznych wraz ze zrozumieniem zależności i powiązań zachodzących między nimi;
- szczegółowe wyjaśnienie przeprowadzonego procesu badawczego, zarówno w jego warstwie teoretycznej, jak i empirycznej.

Niedociągnięcia, które zostały przedstawione w tej części recenzji nie wpływają znacząco na jakość rozdziału, niemniej powinny być wzięte pod uwagę przy dalszym rozwoju naukowym Doktoranta.

Na jeszcze jeden aspekt metodologiczny warto zwrócić uwagę, mianowicie od procesu naukowego oczekuje się, że będzie antycypował przyszłość, co trafnie zostało ujęte w funkcjach, jakie powinna spełniać każda praca naukowa. Tymczasem w recenzowanej rozprawie funkcja deskryptywna i wyjaśniająca jest zrealizowana na wysokim poziomie, natomiast prognozująca w znacznie mniejszym zakresie. Zdaniem recenzenta jeden z końcowych rozdziałów lub co najmniej podrozdział powinien zostać poświęcony na przedstawienie koncepcji funkcjonowania WOPR w systemie ratowniczym.

3. Ocena strony merytorycznej pracy.

Zgodnie z przyjętym przedmiotem badań oraz ich celem, rozważania naukowe w recenzowanej dysertacji prowadzone są na kilku płaszczyznach merytorycznych, takich jak: rozwój ratownictwa wodnego na ziemiach polskich oraz w wymiarze światowym, organizacja systemu ratowniczego oraz zadania głównych podmiotów ratowniczych, a także taktyki i technik ratownictwa wodnego.

W rozdziale pierwszym, pt. „Rys historyczny ratownictwa wodnego” (ss. 19-67) Doktorant prowadzi wielopłaszczyznowy wywód na temat rozwoju ratownictwa wodnego w Polsce, na jej poszczególnych etapach dziejowych oraz w wymiarze międzynarodowym od średniowiecza do czasów współczesnych. Treści zostały podzielone na 7 podrozdziałów, które wzajemnie ze sobą korespondują i stanowią zamkniętą całość.

Oceniając od strony merytorycznej rozdział pierwszy stwierdzam, że jego mocną stroną jest:

- przedstawienie w sposób dosłownie kronikarski wiedzy na temat rozwoju i funkcjonowania ratownictwa wodnego w wymiarze krajowym i międzynarodowym;
- doskonała znajomość tematyki ratownictwa wodnego oraz umiejętność jej syntetycznego przedstawienia;
- przedstawienie prezentowanych treści w oparciu o szeroki dobór literatury przedmiotu, polskiej i zagranicznej;
- umiejętność łączenia faktów i wyprowadzania logicznych wniosków.

Rozdział trzeci pt. „Taktyka i technika działań ratowniczych w wodzie ” (ss. 74-236) składa się z sześciu podrozdziałów, rozpoczynających się od wyjaśnienia siatki pojęciowej terminów z zakresu szeroko pojętego ratownictwa wodnego. Patrząc z perspektywy przydatności w pracy przedstawionych pojęć, uważam, że można było ograniczyć się do kilkunastu istotnych dla przedmiotu badań, a nie zamieszczać wszystkich związanych z działaniami ratowniczymi.

W kolejnym podrozdziale, Autor charakteryzuje środowisko wodne, w którym prowadzone są działania ratownicze, ze szczególnym uwzględnieniem powodzi, zwracając uwagę na jej nieprzewidywalność, jeżeli chodzi o nurt czy ukształtowanie dna. Prezentowane treści można byłoby również ująć bardziej syntetycznie, co wpłynęłoby na liczebność stron w tym rozdziale.

Kwestia utonięć stanowi istotę podrozdziału 3.3, w którym przedstawiono statystyki dotyczące tego rodzaju śmierci oraz analizując samo pojęcie utonięcia. Obraz, który kreuje się po wnikliwej analizie przedstawionych danych wskazuje, co słusznie zauważa Autor, że najczęściej utonięcia zdarzają się w rzekach, ofiarami są zazwyczaj mężczyźni w wieku produkcyjnym, a wypadki w większości następują w niedzielę. Najwięcej utonięć zdarza się w okolicach wiejskich, na niestrzeżonych kąpieliskach w województwie wielkopolskim i mazowieckim.

W następnym podrozdziale Autor dokonuje charakterystyki WOPR oraz wybranych podmiotów KSR-G, czyli PSP i OSP. Treści prezentujące strukturę, podstawy prawne i zasady działania WOPR nie budzą zastrzeżeń, a na podkreślenie zasługuje odcięcie się Autora od zawirowań prawnych dostrzegalnych w tym zakresie.

Przechodząc do analizy roli PSP i OSP w systemie ratowniczym, można poczuć niedosyt treści dotyczących tych dwóch podmiotów. Po pierwsze, Autor niewiele miejsca poświęcił na charakterystykę prawno-organizacyjną tych służb, po drugie skupił się na KSR-G, który jednak opisał bardzo ogólnie, w dodatku nie dokumentując źródła przedstawionych informacji (s. 145-146).

Dwa ostatnie podrozdziały zostały poświęcone na przedstawienie rozważań dotyczących taktyki i techniki ratownictwa wodnego wykonywanego przez podmioty KSR-G i WOPR, a sama analiza została poprowadzona wg faz działań ratowniczych. Przedstawiona treść, zarówno jeżeli chodzi o informacje dotyczące technik ratowania oraz dane dotyczące sprzętu w niektórych partiach podrozdziału przybierają postać instrukcji dla ratownika wodnego, a nie pracy naukowej. Jeszcze raz zatem warto zwrócić uwagę Doktorantowi, że rozdział zyskałby na jakości, gdyby był opracowany w ujęciu syntetycznym, a zamieszczone tabele stanowiły załączniki do pracy. Rozdział kończy się postulatami dotyczącymi implementacji rozwiązań szkoleniowych z WOPR do PSP i OSP.

Oceniając poziom merytoryczny zaprezentowanych w rozdziale trzecim treści, stwierdzam, że mocną stroną jest:

- szczegółowa analiza uwarunkowań i środowiska prowadzenia działań ratowniczych;
- profesjonalna znajomość taktyki i technik prowadzenia ratownictwa wodnego;
- porównanie potencjałów ratowniczych i sprzętu oraz zasad prowadzenia akcji ratowniczych podmiotów będących obiektem badań naukowych.

Jeżeli chodzi o słabe strony rozdziału, to warto zgłosić – ku przestrodze, przy dalszych badaniach naukowych prowadzonych przez Autora, następujące zastrzeżenia:

- zbyt duża ilość treści, które nic nie wnoszą do procesu badawczego;

- przerost danych dotyczących sprzętu i wyposażenia ratownictwa wodnego oraz drobiazgowy wprost opis technik i czynności ratunkowych prowadzonych w poszczególnych etapach akcji ratunkowej;

- podawanie stopni naukowych cytowanych autorów, co nie powinno mieć miejsca w pracach naukowych;

- brak wniosków końcowych wynikających z przedstawionych treści, a stanowiących asumpt do dalszych rozważań.

Ostatni, czwarty rozdział rozprawy, pt. „Analiza wyników badań empirycznych” (ss. 237-331) prezentuje wyniki badań własnych, przeprowadzonych techniką ankietowania i wywiadu.

W ankiecie wzięło udział 387 respondentów, natomiast wywiady przeprowadzono z 8 ekspertami. Z metryczki przedstawionej w pierwszym podrozdziale dowiadujemy się, że WOPR reprezentowało 32,2% ankietowanych, pozostałe osoby były ze środowiska straży pożarnej, w tym 87% z nich etatowo było zatrudnionych w PSP. Dobór takiej próby badawczej może budzić zastrzeżenie co do jej reprezentatywności, wszak jak podaje Autor w rozdziale poprzednim, w KSR-G służy ok. 30 tys. strażaków zawodowych, a ponad 100 tys. jest strażaków ochotników. A w doborze próby badawczej jest dokładnie odwrotnie. Kolejne zastrzeżenie budzi prowadzenie badań empirycznych tylko na terenie województwa śląskiego, które to może być specyficzne i nie dające uprawnień do uogólniania uzyskanych wyników na teren całego kraju.

Jeżeli chodzi o sposób i jakość zaprezentowanych wyników badań ankietowych, to zadaniem recenzenta są one opracowane wiarygodnie i czytelnie, przedstawione w formie graficznej i opisowej, jedynym mankamentem jest to, że pod każdą badaną kwestią Autor nie pokusił się o kilka zdań wniosków wypływających z każdego pytania cząstkowego. Zrobił to dopiero na zakończenie tego podrozdziału, ustosunkowując się do poprawności przyjętych cząstkowych hipotez badawczych.

W kolejnym podrozdziale Autor przedstawił efekty przeprowadzonych wywiadów z ekspertami, reprezentującymi środowisko WOPR oraz PSP i OSP. W gronie ekspertów znaleźli się również dwaj „Profesorowie”, choć warto dodać, że są to osoby posiadające stopnie, a nie tytuły naukowe (dr hab.), a na potrzeby dysertacji warto byłoby podkreślić ich dokonania w zakresie ratownictwa wodnego, a nie stanowisko na uczelni (notabene jeden zajmuje stanowisko Prorektora). Wartościowe w tym podrozdziale są wnioski wynikające z uzyskanych opinii ekspertów, które pozytywnie lub negatywnie zweryfikowały przyjęte hipotezy badawcze.

Podsumowując, stwierdzam, że rozdział czwarty jest wartościowy ze względu na:

- sposób prezentacji wyników badań ankietowych i wywiadów,
- przemyślenia zawarte w tej części pracy, pozwalające na holistyczne ujęcie przedmiotu badań.

Natomiast zdecydowanie w tym rozdziale brakuje części konceptualnej, która kondensowałaby wnioski wynikające ze wcześniejszych rozdziałów i prezentowałaby koncepcję funkcjonowania WOPR w KSR-G w długoterminowej perspektywie. Ponadto tytuł rozdziału jest niewłaściwy jeżeli chodzi o powagę prezentowanych treści.

W obszernym Zakończeniu (ss. 332-346) Autor odnosi się do przyjętego celu badań oraz postawionych problemów – głównego i szczegółowych. Podsumowuje również stopień weryfikacji przyjętych hipotez badawczych, zwracając uwagę, że praktycznie wszystkie się potwierdziły. Zdziwienie może budzić jedynie stwierdzenie: „Postulowana w dysertacji implementacja ma swoją praktyczną kontynuację w procedowanych programach szkoleniowych KSRG w 2020 r., kiedy to planowane jest wprowadzenie nowych zasad ratownictwa wodnego, a w 2022 r. dalsze poszerzane kompetencji strażaka realizującego ratownictwo wodne w zakresie podstawowym... (podkreślenie recenzenta, pisownia oryginalna). W końcówce 2022 r. warto byłoby zastosować czas przeszły i ocenić jakość i efekt wprowadzonych zmian.

Podsumowując ocenę strony merytorycznej stwierdzam, że praca doktorska została opracowana na poziomie bardzo dobrym. Jej mocną stroną jest doskonała znajomość tematu, wykorzystanie bezcennych doświadczeń własnych, przetworzonych na wiedzę naukową, która powinna stanowić fundament dla innych badaczy zajmujących się tą kwestią. Autor uporządkował i usystematyzował wiedzę na temat rozwoju ratownictwa wodnego, wskazał zadania, jakie realizują Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe oraz dwa wiodące podmioty Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego, jakim są Państwowa Straż Pożarna i Ochotnicza Straż Pożarna. Dokonał wnikliwej analizy podobieństw i różnic występujących między tymi podmiotami w prowadzeniu akcji ratowniczych, wykorzystaniu sprzętu oraz prowadzeniu szkoleń i ćwiczeń. Wykazał się doskonałą znajomością metod badawczych oraz ich operacjonalizacją w wymiarze teoretycznym i praktycznym. Wykazane w pracy błędy i niedociągnięcia znacząco nie rzutują na jakość pracy, powinny być wzięte pod uwagę w dalszym rozwoju naukowym Pana mgr. Jarosława Zwierzyny.

4. Problemy do wyjaśnienia w toku obrony rozprawy doktorskiej.

1. Jakie są funkcje nauki wg prof. T. Kotarbińskiego i które rozdziały im odpowiadają?
2. Jakie są perspektywy współdziałania WOPR z podmiotami KRS-G w kontekście mnogości podmiotów „woprowych” oraz procedowanej ustawy o ochronie ludności oraz stanie klęski żywiołowej?
3. Czy, a jeżeli tak, to jakie dobre praktyki może implementować WOPR w zakresie ratownictwa wodnego od jednostek straży pożarnej?

5. Ogólna ocena i wniosek końcowy.

Przedstawiona do recenzji rozprawa pana mgr. Jarosława Zwierzyny stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, podczas którego Autor wykazał się wiedzą teoretyczną i praktyczną z obszaru nauk o bezpieczeństwie oraz umiejętnością posługiwania się metodami naukowymi (teoretycznymi i empirycznymi). Pomimo wskazanych w recenzji mankamentów i niedociągnięć, stwierdzam, że nie rzutują one w całości na ogólną wartość merytoryczną recenzowanej pracy, którą oceniam pozytywnie.

Tym samym Doktorant wypełnił wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j.: Dz. U. z 2017, poz. 1789, ze zmianami, w związku z art. 179 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce - Dz. U. z 2018, poz. 1669), co upoważnia do wniosku o dopuszczeniu pana mgr. Jarosława Zwierzynę do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Aleksandra Skrabacz